

פרק ששי

דילול פירות שביעית

מלאכת הדילול נעשית, בדרך כלל, לאחר חנטת הפרי, ומגמתה להקל את העומס מעל הענפים, ולהביא לכך שהפרי הנשאר על העץ יהיה בגודל נורמלי. פעולה זו נעשית באפרסק באופן ידני, ע"י הסרת חלק נכבד מהפירות שחנטו. יש נשירים אחרים בהם נעשה הדילול בעזרת ריסוס חומר כימי בתקופת הפריחה - חומר זה גורם לנשירת חלק מהחנטים. ויש גם נשירים רבים שאינם זקוקים כלל לדילול מלאכותי.

מלבד שאלת היתר מלאכה זו בשביעית, כרוך הדילול גם בשאלת איסור הפסד פירות שביעית. מבחינה זו בוודאי פשוט יותר להתיר את הדילול הכימי, כיוון שהוא נעשה בתקופת הפריחה, לפני הופעת הפירות על העץ ואין הוא נעשה בידיים, אלא רק נגרם, באופן לא ישיר, ע"י האדם. הבעיה העיקרית היא הדילול הידני שבו נעסוק בפרק זה.

1. הפסד הנגרם ע"י הימנעות מדילול בשמיטה

הימנעות מדילול עלולה במקרים מסוימים לגרום להפסד הפירות ולפגיעה בעץ, שיכרע תחת נטל המשא המיותר. אע"פ שהגיוזם אף הוא נועד להקטין את העומס מעל העץ, אך גם לאחר הגיוזם יש עדיין צורך לדלל כל ענף בפני עצמו, ולהסיר ממנו חלק ניכר מהחנטים שצמחו על גביו. הימנעות מדילול בזני האפרסק עלולה לגרום לנזקים הבאים - כולם או חלקם:

- א. העומס על הענפים יהיה כבד, ויש חשש לשבירתם ולנזק לעץ.
- ב. הפירות יהיו קטנים ביותר (עד כדי 10% מנפחם הרגיל) ובקושי יהיו ראויים לאכילה.
- ג. הקטיף יהיה בלתי אפשרי, ואלפי פירות ייוותרו על העצים וילכו לאיבוד.
- ד. צימוח ענפי הפרי החדשים יקטן ביותר, ויבול השנה השמינית יפגע מאוד¹.
- ה. חומרי הריסוס לא יחדרו בין הפירות בגלל צפיפותם, והפירות יפגעו קשה ממזיקים.

1. יש שחששו שמלאכת הדילול כרוכה באיסור זמירה, שהרי כמו בזמירה כך גם הדילול גורם לפירות הנשארים שיגדלו יותר, וכמו שהימנעות מזמירה תביא להרבה פרי קטן ולא ראוי לשימוש כך גם ההימנעות מדילול (וראה שו"ת משנ"י ח"ב סימן כ"א סעיף ב). יתירה מכך, הדילול מביא להגברת צימוח ענפי פרי חדשים בדיוק כמו בזמירה. אלא שנראה שאין כוונתם לומר שיש בפעולה זו איסור תורה משום זומר, שהרי יש לחלק בין מלאכות אלו. הזמירה קובעת את ה"התפרצויות" ומכוונת אותם ל"עיניים הטובות", ומבחינה זו דומה הזמירה לזריעה ולנטיעה; לעומת זאת, הדילול אינו מביא ל"התפרצויות חדשות" אלא רק שההתפרצויות הקיימות תתפתחה יותר ושהפירות הנשארים יגדלו יותר. מבחינה זו דומה הדילול להשקיה, לניכוש ולדישון, שאף הן תולדות זריעה שמביאות להגדלת הפירות ולהשבתתם ולא ליצירתם הראשונית, אך כיוון שאין הם בכלל התולדות שנאמרו בתורה, איסורם מדרבנן והן מותרות במקום פסידא גדול, וכשאי אפשר אחרת. בהתאם לכך נראה, שגם דילול יהיה מלאכה האסורה מדרבנן גם כאשר הזמירה תהיה אסורה מהתורה.

אם אמנם זה הוא המצב, נראה לכאורה, בהתאם לכללים שפורטו בפרק הרביעי, שניתן להתיר עשיית מלאכה זו בשביעית שהרי "במקום פסידא לא גזור רבנן".

אולם מכיוון שיתכן וגם כאן כרוכה המלאכה בפעולות שונאסרו מדאורייתא (כששביעית נוהגת מהתורה), הרי שכאמור בפרקים הקודמים, יש להשתדל לעשות פעולה זו באופן שיצמצם את חשש האיסור למינימום. ולשם כך, יש לבחון את האיסורים הכרוכים במלאכת הדילול וכיצד ניתן להימנע מהם.

2. איסור בציר לעבודת האילן

ההנחיה הרווחת היא² להתיר לדלל בתקופת הפריחה לפני שהפרי חונט, מתוך הנחה שבשלב זה, האיסור שבפעולת הדילול קטן יותר, כיוון שעדיין אין בכך משום הפסד פירות שביעית. לעומת זאת, לאחר החנטה נאסר לגזום את העץ, ולכאורה, הוא הדין לדלל, כדי שלא להפסיד פירות שביעית. וכך פסק הרמב"ם: "מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה בהן פרי אבל משיתחיל לעשות פרי לא יקוץ אותו שהרי מפסיד האוכל, ונא: 'זיהיתה שבת הארץ לכם לאכלה - ולא להפסד' (הלכות שמיטה ויובל, פ"ה י-יח). והוסיף הרמב"ם: "ואם הוציא פירות והגיעו לעונת המעשרות, מותר לקוץ אותו, שהרי הוציא פירותיו ובטל דין שביעית ממנו". וכן פרש ברדב"ז שם: "אבל אם הגיע הפרי לעונת המעשרות תו ליכא פסידא בפרי וקוצץ..." (לפני שלב המעשרות - הפרי עדיין אינו נחשב לפרי וקציצתו גורמת להפסד בכך שלעולם לא יגיע להיות פרי. אך לאחר מכן - הפרי גמור, ובקציצתו אין הפסד והרי היא כקטיף). עוד הסביר שם, שהאיסור בשאר האילנות, שלא פורש זמנם במשנה, הוא "משויציאו הפרי והוא בוסר".

אם כן, בשעה שהפרי הגיע לעונת המעשרות, שוב אין איסור של הפסד הפירות בקציצתם. אעפ"כ יש אומרים, שהדילול בשלב זה אסור, כיוון שעדיין יש בכך איסור בציר לעבודת האילן.

מהו איסור זה של בציר לעבודת האילן?

הרמב"ם כתב ש"הקוצר כדרך הקוצרים לוקה, כגון: שקצר כל השדה והעמיד כרי, ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ" (פ"ד ה"א), וכן כתב לגבי בצירה: "ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבורצים לוקה" (שם הכ"ב). בערוך השולחן (כ"א, ב) נתן דוגמא לבצירה בשביל עבודת האילן "כמו ליקה מעט פירות כדי שהשאר יגדילו". וזוהי לכאורה, בדיקת פעולת הדילול.

בספרו "מעדני ארץ", האריך הגרשו"א שליט"א לבאר את שיטת הרמב"ם. ואף הוא הסיק שאליבא דהרמב"ם אם אדם יבצר שלא ע"מ לאכול, אלא לטובת האילן שלא יוכחש,

2. ראה ב"הליכות שדה" 43 (ניסן תשמ"ו עמ' 21) שם נכתב במסגרת הנחיות לחקלאים לקראת השמיטה, שאסור לדלל משלב החנטה ועד שהפרי ראוי למאכל. לכן יש לדלל בשלב הפריחה (ואפילו ע"י גיוס ענפים שלמים), או לאחר שהפרי יגיע לשלב שהוא ראוי אפילו ע"י הדחק למאכל או לבישול. לגבי גפן הותר לדלל גם מעבר לשלב הפריחה - עד לשלב הבוסר (שנקבע במאמר הנ"ל לשלב שבו יהיה מיץ בגרגרים ושגודלם יגיע לשעועיית קטנה, ראה לקמן הערה 8).

הרי הוא לוקה משום בוצר לעבודת האילן, כיוון דהבצירה שהותרה היא רק ע"מ לאכול (ע"ש סימן ג פרק ב ס"ח). לפי דבריו שם חידש, שקציצת אילנות שיש עליהם תחילת פרי - אסורה משום הפסד פירות שביעית וכדלעיל, ויתכן שאסורה גם משום לאו דקצירה, ואע"פ שהוא קודם להבאת שליש חשיב קציר (שם ס"ה), וכיוון שלא הוי לאכילה, לוקה. אם כן, איסור הבציר לעבודת האילן מתחיל כבר משלב מוקדם של הופעת הפרי.

הגרש"א נתן טעם לדבריו, שאיסור קצירה שבתורה הינו איסור להראות בעלות על הפירות, שהרי אין איסור לקצור או לבצור מעט מעט, אלא האיסור הוא רק כאשר קוצר ובוצר כדרך בעלים. קציר ובציר כמנהג בעלים מוגדר באחת משתי אפשרויות: כאשר קוצרים כמות גדולה, מעמידים כרי ומתכוונים להשתלט על כל היבול על מנת לאגור אותו במחסנים, או כאשר קוצרים לתועלת השדה או האילנות שאף בזה מראים בעלות על השדה או המטע, ולכן גם קצירה כזו אסורה מטעם בצירה כמנהג בעלים. ממילא יוצא, שאיסור הקצירה והבצירה כדרך הבעלים איננו איסור מלאכה נוסף, אלא איסור הנובע מחובת ההפקר.

אם אכן זה הטעם לאיסור בציר לעבודת האילן, נראה, שפירות הנקצרים ונבצרים ע"י ביה"ד, אין בהם איסור בצירה כלל - גם לא איסור בצירה לעבודת האילן. כיוון שכל האיסור נובע מכך שבבצירה כזו האדם נוהג מנהג בעלים בשדהו ובכך יש פגיעה בחובת הפקר הפירות. אך אם הבציר לא נעשה כלל ע"י הבעלים אלא ע"י ביה"ד, אין בכך שום איסור. שהרי החידוש העיקרי בתקנת אוצר בי"ד הוא שלביה"ד מותר לקצור כדרך הקוצרים והבוצרים ואין בכך כל פגיעה בהפקר הפירות והיבול³.

אלא שבמה שכתב שהאיסור נוהג גם לפני הבאת שליש, יש לדון. שהרי אם כל האיסור הוא משום שמראה מנהג בעלים, לכאורה חובת הפקר הפירות איננה חלה לפני שהפירות נקראים פירות ראויים (הבאת שליש). אם כן, כאשר בוצר לפני השלב הזה, אף שיש בכך משום מנהג בעלים, נראה שאין מקור לאסור על כך בשלב כזה⁴.

3. איסור הפסד פירות שביעית

אע"פ שנראה שבקציר ובבציר עצמם אין איסור כשהם נעשים ע"י ביה"ד, או כאשר הם נעשים בשלב מוקדם, עדיין יש לברר אם אין איסור דאורייתא של הפסד פירות שביעית כאשר קוצרים ובוצרים קודם שהפירות ראויים לשימוש. ברמב"ם שהובא לעיל, מפורש שקודם להופעת הפרי אין איסור הפסד פירות שביעית. כפי שפירש בהמשך דבריו שם (בפ"ה הי"ח): "ומאימתי אין קוצצין האילן בשביעית? החרובין משישלשו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משינצו, ושאר כל האילנות משיוציאו בוסר. ואין קוצצין את הכפניות

3. וכן התיר בשמיטת תשמ"ז הגרי"ש אלישיב שליט"א לאחד הישובים לקצור במסגרת אוצר בי"ד תבואה שנבטה מוקדם, אף שהיה מדובר בקציר לעבודת הקרקע. נימוקו היה גם כן שהיתר קציר לביה"ד הוא היתר כללי וכולל גם קציר למטרה זו. והגרש"ז אויערבך עצמו התיר בציר לעבודת האילן כשזה נעשה לאוקמי אילנא, גם כשזה נעשה שלא ע"י בי"ד - ראה מעדני ארץ סימן ג ס"ק י"א.

4. וראה לקמן פרק י"ג הערה 4 ופרק ט"ו הערה 11.

בשביעית מפני שהוא הפסד פרי. ואם אין דרכן להיעשות תמרים אלא שיציץ מותר לקוץ אותן כפניוה".

אשר על כן, ברור כי לכתחילה רצוי לדלל בתקופת הפריחה - קודם להופעת החנטים על העץ. אלא שלעיתים הדילול בתקופת הפריחה אינו אפשרי - בגלל העובדה שהדילול בתקופה זו דורש הרבה יותר עבודה, ולעיתים אין לביה"ד את כוח האדם הנחוץ לצורך דילול זה. כמו"כ, באזורים בהם יש חשש לפגעי מזג אויר (כגון ברד או קרה), דילול בתקופת הפריחה עלול להביא לנזק גדול. ברד או קרה עלולים לפגוע בפרחים המועטים יחסית שנותרו על העץ לאחר הדילול, ויביאו לכך שלא יהיה כל פרי⁵. ולכן, במקרים רבים מומלץ להמתין עם הדילול - לתקופה שבה כבר יהיו חנטים על העץ כי הם פחות רגישים למפגעים אלו, ולתקופה בה החשש מפגעי מזג האוויר קטן יותר.

כאמור לעיל, ראוי להימנע מלעשות פעולה הכרוכה באיסור מפורש מהתורה גם כשהדבר הותר בגלל "במקום פסידא לא גזור", ולכן, יש לבחון האם בפעולת דילול הנעשית לאחר החנטה יש משום איסור הפסד פירות שביעית שהינו איסור מהתורה "לאכלה - ולא להפסד", או שלמקילים יש על מה שיסמוכו. לכאורה, נראה שיש להביא כמה ראיות להיתר את הדילול גם לאחר חנטת הפירות ולא לראות בכך הפסד פירות שביעית:

א. בפיהמ"ש כתב הרמב"ם שטעם איסור קציצת האילנות בשביעית הינו מחמת גזל: "מפני שהוא גזול בני"א לפי שה' נתן פירותיהם לכל אדם". לכאורה, אם עושה לטובת יכול הפירות, לא רק שאין הוא גזול בני אדם, אלא להיפך, הרי הוא בכלל משיב אבדה, שהרי אם לא ידלל יאבד כל היבול.

ב. במשנה פאה ז, ה שנינו: "המדל בגפנים, כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים - דברי ר' יהודה" וכן הלכה. וראה בירושלמי, שם שיש לנמק את היתר הדילול בכך, שבסופו של דבר גם העניים נשכרים מפעולה זו, ולכן אין זה נחשב לגזל עניים והפסדם. לכאורה, הוא הדין אצלנו, אף שבדרך כלל אין אדם רשאי לקצוץ מפירות שביעית ולהפסידם קודם שיהיו ראויים לאכילה, אך אם המטרה הינה לתקן את הפירות מותר. כפי שלבעה"ב הותר לדלל בעוללות העניים אם הדבר נחוץ לצורך הפירות, אף שהדבר אסור כאשר הוא נעשה שלא לצורך דילול.

ג. כיוצא בזה מצינו לגבי איסור השחתת אילנות, שמותר לעקור אילן מאכל המזיק לאילן סמוך, ואין עקירה כזו קרויה השחתה, שהרי נועדה לצורך תיקון (רמב"ם הלכות מלכים פ"ו ה"ח). לכאורה, רואים אנו מכאן, שכאשר מגמת עקירת האילן היא לתועלת אילן סמוך - אין עקירתו קרויה השחתה. ולכאורה הוא הדין גם בדילול. אע"פ שהורדת חנטים קודם היותם ראויים לאכילה הרי היא בכלל הפסד פירות שביעית, אך

5. ואז גם יתברר למפרע כי הדילול כלל לא היה נחוץ עקב הדילול הטבעי, והוא כלל לא מנע נזק אלא רק גרם נזק. ולכן נראה כי יש גם עדיפות הלכתית להמתין עד לרגע בו ברור שאכן יש צורך אמיתי בדילול.

כאשר המגמה היא הצלת הפירות הסמוכים להם - אי אפשר לומר שהורדת חנטים אלו הינה הפסד פירות שביעית⁶.

ד. בדוננו בסוגיה זו בשמיטת תשמ"ז לפני הגרש"ז אויערבך שליט"א, היווה הרב את דעתו, שאכן אין לאסור פעולה זו משום הפסד פירות שביעית, ודימה זאת לדברי הירושלמי המתיר במסכת פסחים (פ"ו ה"א) להניח סכין על בהמת קדשים לצורך שחיטתה, ולדעת הירושלמי אין איסור מעילה בעבודה בבחמה שנועדה לצורך הבהמה (ראה בבלי פסחים ס"ו ע"ב בתור"ה "זהא")⁷.

לאור כל הראיות הללו יש מקום לחלק בין האיסור לקצוץ ענפים לצורך השימוש בהם, שבדאי, יש בקציצה כזו משום הפסד במודע של פירות שביעית כדי לזכות בענפים, ובין נדון דידן, שבו הסרת חלק מהפרי נעשית במגמה להציל את יבול העץ כולו, ששוב אי אפשר להתייחס לפעולה כזו כאל הפסד פירות שביעית, שהרי כל כולה נועדה להצלת פירות שביעית מהפסד גמור.

אע"פ שראינו שיש מקום להקל לדלל גם בשעה שיש לכאורה חשש שהסרת הפירות כרוכה בהפסד פירות שביעית, ודאי שלכתחילה ראוי להשתדל לדלל את הפירות בתקופה שבה אין חשש כזה, כלומר, בתקופת הפריחה או לאחר שהפירות הגיעו לעונת המעשרות ושוב אין בהסרתם משום הפסד פירות שביעית.

4. ממתי ועד מתי אסור לקטוף פירות שביעית?

ההנחיה להעדיף לכתחילה לדלל בתקופת הפריחה נובעת מתוך הנחה שבתקופת הפריחה לא חל עדיין איסור הפסד פירות שביעית. זאת, על בסיס הדעה הרווחת בין הפרשנים, ראשונים ואחרונים, שפירוש המשנה הקובעת את הרגע ממנו מתחיל איסור

6. אמנם מצינו חילוק בין איסור השחתת אילנות ובין איסור הפסד פירות שביעית, שהרי למעשה כל היתר לקוץ אילן בשביעית לפני שעושה פרי או לאחר שהפרי כבר נגמר, אמור רק במקרה שאין בכך איסור משום "לא תשחית את עצה" (ראה: תוספות בברכות ל"ו ע"ב, תוספות רבינו פרץ פסחים נ"ב ע"ב, רדב"ז הלכות שמיטה ויובל פ"ה הי"ח, פאת השולחן ו, ג ועוד), ואעפ"כ אסור לקצוץ אילן כזה בשביעית אם יש בכך משום הפסד פירות שביעית. דהיינו, הפסד פירות שביעית חמור יותר שהרי אילן שהותר לקוצצו ואין בכך השחתה עדיין יש בכך הפסד פירות שביעית. אך לכאורה אותו עיקרון האמור בהשחתת אילנות, שעקירה שהייתה נחשבת להשחתה איננה נאסרת משום כך כאשר מגמתה הכללית הינה תיקון האילן הסמוך, יכול להיאמר גם לגבי איסור הפסד פירות שביעית, שהסרת חנטים שהייתה נחשבת להפסד פירות שביעית באופן רגיל, איננה אסורה כאשר מגמתה תיקון הפירות הסמוכים והצלחתם.

7. הרב דימה זאת לירושלמי, אך לא הביא משם ראיה גמורה, וזאת כנראה, משני נימוקים. האחד - שבנידון דידן מדובר על הורדת פירות ע"מ להציל פירות אחרים, מה שאין כן בירושלמי המתיר הנחת סכין דווקא על הבהמה היוצאת להישחט (אם כי לגרשו"א נראה היה לומר, שאפשר להתייחס לעץ כולו כיחידה אחת ולהתיר הורדת חלק מפירותיו כדי להציל את כלל פירותיו). והנימוק השני הוא - שהיסוד לאיסור עבודה בבחמה קודשים, כפי שמפרש הירושלמי, הוא בגלל מעילה בקודשים, וכיוון שהגדרת מעילה ביסודה היא, עבודה או שימוש לצורך האדם, ניתן לומר שהנחת סכין לצורך שחיטתה, אף שסוף סוף עבודה היא, אי אפשר להגדירה כאיסור מעילה, שהרי איננה לצורך האדם, אלא לצורך גבוה. לעומת זאת, הורדת חלק מהפירות נחשבת להפסד פירות שביעית אלו, ואין מקום להתייר גם כשמגמת הפסד פירות אלו היא להציל פירות שביעית אחרים.

הפסד הפירות - "כל האילן משיוציא" - הוא "משיוציא" פירות. כך הובא לדוגמא לעיל בשם הרדב"ז, שהאיסור בשאר האילנות, שלא פורש זמנם במשנה, הוא "משיוציאו הפרי והוא בוסר"⁸, ולא כפי שפירשו מקצת מהמפרשים שהכוונה להוצאת העלים או הפרחים⁹.

לגבי שיעור עונת המעשרות, שממנה ואילך שוב אין איסור לקטוף את הפירות קובע הרמב"ם (בפ"ב הלכות מעשר הלכה ה'): "איזו היא עונת המעשרות? משיגיעו הפירות להיזרע ולצמוח הכל לפי מה שהוא הפרי". דהיינו, השלב הקובע אליבא דהרמב"ם הוא כשיגיעו הפירות למצב שבו יוכלו לצמוח אם יזרעו אותם. והרמב"ם נותן שם סימנים לכמה מיני פירות. לגבי אפרסקים - שבהם מתעוררת בעיית הדילול באופן מיוחד, כתב הרמב"ם, שהשיעור הוא: "משיטילו גידים אדומים" והכוונה כנראה, לגידים בבשר הפרי הנמשכים מחריציו העמוקים של הגלעין. ברגע שהללו ניכרים הרי זה סימן שהאפרסק הגיע לעונת המעשרות ונחשב לפרי.

לאור כל האמור, ניתן באופן עקרוני, להמליץ לדלל בפריחה דילול חלקי שלא יסכן את הפירות, ולתקן ולהשלים את הדילול לאחר שהפירות יגיעו לעונת המעשרות. לעובדה שהדילול נעשה באופן חלקי, יש גם יתרון נוסף בכך, שניכר שהמלאכה שנעשית היא למניעת הפסד הפירות, ולא מלאכה שנועדה ליצור פירות בשיעור המסחרי הרצוי. מאותה סיבה מן הראוי להקפיד, גם כאשר נעשה התיקון בשלב המאוחר יותר, או כאשר הדילול כולו נעשה לאחר החנטה - לדלל מעט פחות מהמקובל בדרך כלל, כדי להדגיש שהדילול שנעשה נועד למנוע את הנזק וההפסד שבריבוי פירות קטנים, ואין מגמת הדילול ל"נפח" את הפירות ולהגדילים מעבר לשיעור הנחוץ למניעת נזקים אלו¹⁰. בעת הדילול לאחר שהפרי הגיע לעונת המעשרות יש להיזהר מלאבד את הפירות בידיים, אך אפשר להניחם על הקרקע שירקבו מאליהם (ר' חזו"א ט, ו).

8. ראה פאת השולחן כ"ה ד' (ר' ד' - במהדורת בית ירדב"ז) ובית ישראל ס"ק יח; ובשבת הארץ ה', יח, ובהוצאת הדרכה לחקלאי זול המרון לחקר החקלאות ע"פ התורה תש"ם עמוד 28, וביהלכות שדה" 43 עמוד 21. במשנה נזכר משיוציא בוסר והוא הפרי, ולכאורה, מיד בתחילת הפרי הוא בוסר ולא רק בשלב מאוחר יותר. ומה שנוצר שליש גידול לעניין בוסר הוא שעד שלב זה הוא נחשב לבוסר ומכאן הוא כפרי, וכדברי המשנה, שכיון שבא לעונת המעשרות שוב מותר לקצוץ. לעומת זאת, לגבי גפן נזכר במשנה שלב יותר מאוחר מהופעת הפרי ("משיגרער"), וכתב הר"ש סיריליאו כיוון שהענבים עומדים למשקה אין הם חשובים פרי עד שיהיו ראויין להוציא מעט משקה.

9. ראה שו"ת משנת יוסף שביעית ד, י. וראה ב"הלכות שביעית" לרב וילבר (סימן ו בסא דוד שם ס"ק כט), שכתב אף הוא שיש להחמיר כבר משלכ הפריזה. גם בפיהמ"ש לרמב"ם נזכר שאין קוצצין האילנות "כשיתחילו לשאת פרי ולהוציא פרח", אך ראה בחזו"א (י"ט כ"ז) שחידושו של הרמב"ם הוא שאע"פ שאין בעיית הפסד ואין איסור למנוע את מה שעתידי להיות בעולם, יש בכל אופן איסור גזל, אע"פ שעוד אין פרי (וראה גם בספר השמיטה לרב טיקוצ'ינסקי פ"ז הערה 6). וכבר ראינו לעיל שבדילול אין בעיית גזל, שהרי אינו אלא משיב אבדה. וראה דיון בכל העניין בשו"ת משנ"י ח"א סי' ט"ז, וח"ב סי' ט"ו. וראה בפיהמ"ש מהדורת הרב קאפח ששם לא נזכר בדברי הרמב"ם בכלל משיוציא פרח אלא "אם התחילו להוציא פירותיהן".

10. בעניין מלאכה המותרת משום הפסד, אך גורמת בסופו של דבר גם ל"אברוי", ראה רע"ב שביעית ד' ד' ובשרית "משנת יוסף" ח"א סימן י"א-י"ב.

כדי להקטין את הצורך בדילול בשמיטה, ממליצים מדריכי משרד החקלאות (שה"מ - בהמלצות לנוטעים לקראת שנת תשמ"ז) על גיזום חזק לפני ראש השנה באפרסק. גיזום כזה (מלבד, חשיבותו לצורך צמצום הצורך בגיזום בשמיטה) יפחית במידה רבה את כמות הפריחה והחנטים שיהיו על העץ. כך תהיה אפשרות ריאלית לסיים את הדילול בעת הפריחה (למרות הזמן הקצר והמלאכה המרובה).

יש להדגיש כי כל היתר הדילול האמור מתבסס על כך שמדובר במלאכה שההימנעות ממנה תביא להפסד מוחלט, ובמקרה כזה ניתן להפעיל את הכלל של "במקום פסידא לא גזור רבנן". בהתאם למה שנתברר בחלק הראשון הרי היתר זה יכול להיאמר רק אם אמנם מדובר בגידולים כאלו שמלאכת הדילול בהם הינה באופן קבוע קריטית לקבלת יבול, ולא במקומות ובמקרים בהם הימנעות מדילול איננה גוררת בדרך כלל, הפסד גדול¹¹. מכיוון שמדובר כאן במלאכה חקלאית מובהקת¹² אין מקום להיתר מקומי ופרטני משום "לאוקמי אילנא" - היתר שכאמור לעיל מתייחס רק לפעולות שאינן בכלל מלאכת שדה וכרם.

11. לדוגמה, בשמיטת תשמ"ז, לא הותר בקיבוץ כפר עציון לדלל בון נקטרינות מסוים (פלימקיס) - שבו בדרך כלל לא נעשה דילול ידני כיוון שמסתפקים בדילול הטבעי, גם לאחר שנתברר שהדילול הטבעי לא הספיק הפעם ונדרשה השלמה ידנית.

12. נראה שגם דילול בפריחה נחשב למלאכת שדה וכרם האסורה מדרבנן.